



Mrekullia letrare e Kuranit

Description

Ismail Faruki

Tani mund të shtrohet pyetja, që nga e morën myslimanët orientimin për një revolucion të tillë në të shprehurit e realitetit transcendent? Mos vallë që ky zhvillim i tyre në artet pamore thjesht një rastësi gjeniale? Si mundi t'i shkojë përshtat zbulimi i arabeskës vlerave të Islamit në lëmenj të tjerë? Nëse arabeska u bë parimi mbizotërues i punimit të tekstilit, të metalit, të qelqit, të drurit, i arkitekturës, i hortikulturës dhe i akuakulturës, i ilustrimit dhe i stolisjes së dorëshkrimit, deri edhe i muzikës dhe i të kënduarit, sigurisht që rrënjët e saj duhet të shkojnë shumë më thellë në traditë sesa ç'tregon zbulimi i saj në artet pamore. Ku gjenden ato rrënjë dhe cili është burimi i tyre?

Të gjitha këto pyetje e gjejnë përgjigjen e tyre përfundimtare në dukurinë e Kuranit, si zbulesa që e mbështeti tërësinë e mëtimit e vet për prejardhjen hyjnore mbi përmbushjen absolute të madhështisë letrare nga ana e saj. Kurani, duke shprehur vetëdije të plotë për cilësinë e tij sublime, e sfidoi audiencën e vet për të prodhuar një të barabartë me të (Kurani 10: 38; 28: 49); duke shprehur vetëdije të plotë për paaftësinë që audiencia e tij ta bënte këtë, ai e uli sfidën në dhjetë sure apo kapituj (Kurani 11: 13), më pas në një kapitull (Kurani 2: 23), më pas në pak vargje (Kurani 52: 33). Duke e lartësuar veten krenarisht mbi këtë audiencë, ai e thumboi atë duke shpallur paaftësinë e saj edhe nëse njerëzimi dhe xhinët i viheshin së bashku me vendosmëri punës për ta kryer detyrën në fjalë (Kurani 17: 88). Armiqtë e Islamit ngarkuan më të aftët ndërmjet njëri-tjetrit për t'u përballur me këtë sfidë, por ata qenë të parët që i fajësuan garuesit si të dështuar kur këta të fundit paraqitën për vlerësim prodhimet e tyre.

Shumë kohë përpara Profetit, arabët e kishin përsosur artin e tyre letrar dhe kishin arritur shkëlqim të veçantë në të. Aftësia e tyre për të prodhuar vepra me vlera të mëdha letrare ishte pa krahasim në çfarëdo kulture tjetër. Historia nuk njihet tjetër popull, tek i cili fjala dhe bukuria e saj të kishte po kaq rëndësi. Për arabët, bota ishte çështje jete dhe vdekjeje, harrese dhe përjetësie, lufte dhe paqeje, virtyti dhe vesi, fisnikërie dhe rëndomësie.

“*Ixhaz*” është emri që i është dhënë dukurisë së Kuranit për t'i sfiduar të gjithë njerëzit në të gjitha

kohërat, por veçanërisht bashkëkohësit arabë të Profetit, për të prodhuar një vepër që të ishte e barabartë me të në bukuri e përsosmëri. Ai përmban dy elemente: i pari është karakteri prej natyre i Kuranit, i cili, kur perceptohet prej mendjes së aftë për ta perceptuar atë, prodhon ndjenjën e mahnitjes, të të qenit i prekur, të të ndierit të vlerave më të larta e më të thella, shkurt, të përballjes së realitetit përfundimtar me të gjitha përvojat shoqëruese për një përballje të tillë. E dyta është të kuptuarit e dallimit që ndan njeriun, perceptuesin, nga Zoti, i perceptuari, një tregues i të cilit është paaftësia e njeriut për të prodhuar diçka të ngjashme me Kuranin. E para është prej natyre për Kuranin; e dyta, për njeriun. Arabët të dytës i thonë thjesht “*ixhaz*”, dukuri apo ngjarje e të mrekullueshmes; por të parën e quajnë “*vuxhuh el ixhaz*” apo aspekte të mrekullisë së Kuranit.

Ixhazi, si ngjarje, ka ndodhur mes arabëve besimtarë e jobesimtarë gjatë kohës së Muhamedit, si dhe mes myslimanëve në të gjitha epokat dhe është një fakt i pamohueshëm i historisë. Sfida e Kuranit ndaj jobesimtarëve dhe dështimi i tyre për t’u përballur me këtë sfidë është regjistruar në Kuran me shije (*takrî*). Sidoqoftë, ixhazi nuk është një ngjarje e historisë. Sfida e Kuranit, si dhe suksesi i saj, nuk njohin kohë. Prova për këtë është forca e Kuranit për të konvertuar njerëzit në Islam, për t’i bindur ata menjëherë për prejardhjen e tij hyjnore. Nuk ka njeri që të lexojë atë që myslimanët kanë shkruar në lidhje me përvojën e tyre me Kuranin, apo që vëzhgon ndikimin e Kuranit mbi ndërgjegjen, jetën dhe mendimet e tyre, dhe të mund të shmangë përfundimin se Kurani ka një karakter të tillë.

Vetëm Kurani është parë prej arabëve si i denjë në mënyrë të mjaftueshme për të qenë hyjnor. Gjykimi i tyre, si një gjykim prej njohësi të mirë, i pranuar prej të diturve, qofshin këta dashamirës apo dashakeqë, ka qenë se cilësia e Kuranit është e denjë për Zotin transcendent dhe është shprehëse e vullneti të Tij. Ndryshe nga profetët e hershëm, profetësia dhe zbulesat e të cilëve u ngritën përmes thyerjesh të ligjeve të natyrës (d.m.th. përmes kapërcimit të fuqive epistemike të vetëdijes njerëzore), Kurani ua paraqiste “mrekullinë” e tij vetë atyre fuqive që ishin të afta ta kuptonin atë dhe i ftonë ato që ta vlerësonin dhe ta pohonin me kujdes këtë mrekulli apo prejardhjen e tij hyjnore. Thirrja e tij i drejtohej të menduarit apo arsytimit. Ndërsa zbulesat e tjera e “shtrëngonin” ndërgjegjen përmes thyerjeve të ligjit të natyrës nga ana e tyre, Kurani e bindte atë përmes përmbushjes së asaj çka arsyeja më së tepërmi priste të përmbushëj. Kjo është arsyeja se pse natyra e mrekullueshme e Kuranit u bë temë e studimit dhe e analizës më të thellë e më të gjerë. Një mrekulli fizike si e Moisiut apo e Jezusit thjesht i trondiste shikuesit. Një mrekulli e tyre ishte, për nga natyra e saj, përtej arsytimit dhe përtej diskutimit.

Në mënyrë të spikatshme, Kurani duhet të ketë një apo më shumë cilësi përbërëse, të cilat, nëse perceptohen prej atij që ka aftësinë t’i perceptojë, janë treguese të transcendencës. Myslmanët i vunë vetes detyrën e identifikimit dhe të analizimit të këtyre cilësive.

Elementi i parë është natyra joevoluese e prozës kuranore. Kjo është cilësia që i huton të gjithë lexuesit perëndimorë, pasi Kurani nuk kas as fillim, as fund. Renditja e sureve apo e sureve të tij nuk është as kronologjike, as sistematike. Kur një mysliman dëshiron të recitojë Kuranin, ai lexon “*mâ tejassera*”, d.m.th., atë pjesë të tekstit që “i vjen më lehtë për mbarë”. Ai mund të jetë duke lexuar në cilindo varg që dëshiron dhe mund të ndalet në cilindo varg tjetër. Cilado që të jetë zgjedhja e tij, recitimi është kurdoherë i përsosur. Pavarësisht nëse lexuesi është mysliman, i krishterë, çifut, hindu apo budist, ateist apo agnostik, nëse ai është një njeri që ka njohuri të arabishtes, recitimi është kurdoherë sublim. Fillimi është kurdoherë po aq i ëmbël dhe i përkryer sa edhe mesi apo fundi. Ky karakter joevolues e bën tekstin kuranor një fushë pamjeje, të cilën Zoti e ka shkëputur prej vullnetit të Tij hyjnor. Ta njohësh atë, do të thotë ta perceptosh si të tillë, d.m.th., si janë mjet për të arritur lëmin e

pafund, shprehje e të cilës është, sepse vetëm e mbinatyrshmja, apo hyjnorja, është po aq e mirë në cilëndo pjesë sa edhe në tërësinë e pafund.

Ky aspekt i sublimes letrare në Islam, që do të thotë, joevoluiimi, është edhe i kudogjendshëm, edhe i domosdoshëm. Drama, e kundërta e joevoluiimit, është përjashtuar krejtësisht, për arsye se ajo është, në formën e saj ideale, shprehje e hyjnisë politeiste konkrete dhe natyrore. Joevoluiimi karakterizonte poezinë dhe prozën arabe që nga fillimet, deri në shekullin në fjalë. Poezia më e mirë arabe është ajo që, në të lexuar, është e bukur para dhe pas, për arsye se çdonjëri prej vargjeve të saj është i plotë, autonom dhe i bukur në vetvete dhe prej vetvetes.

Aspekti i dytë i mrekullisë së Kuranit është vrulli. Ai mund të analizohet në një faktor letrar dhe në një faktor muzikal, të cilët punojnë së bashku dhe përforcojnë njeri-tjetrin. Sa më shumë që të lexosh, aq më shumë dëshiron të lexosh. Çdo pasazh i recituar bën të lindë brenda lexuesit dhe dëgjuesve një nxitje të përfytyrimit për të vazhduar recitimin *ad infinitum*. Çdo pasazh është një pistë nisjeje, nga e cila imagjinata merr vrull e nisët për të fluturuar në hapësirën e pafund, perceptimi i së cilës shkaktohet nga pasazhi në fjalë. Nuk është fjala për krijim vargjesh të reja, por rikrijim në imagjinatë, të ndihmuar prej kujtesës së vargjeve tashmë të recituara. I njëjti proces ndodh kur poetët e zotë mblidhen në *musha'arah*, një tubim për recitim poezish, në të cilin çdo pjesëmarrës reciton poezi të së njëjtës metrikë e rimë si ajo që reciton pararendësi i tij. Nganjëherë, poezia që recitohet është klasike dhe e njohur për të gjithë; nganjëherë ajo thuret në mënyrë të improvizuar për atë rast. Në secilin prej këtyre rasteve, recitimet janë aq të bukura e aq prekëse, saqë i nxisin dëgjuesit që e çmojnë atë që të kënaqen me krijimin poetik të improvizuar duke vërejtur të njëjtën metrikë, rimë e mënyrë. Ajo çka është e jashtëzakonshme në këto tubime është se ato ndodhin krejt rëndom, jo vetëm mes popujve arabishtfolës, por edhe mes popujve që flasin persisht, urdisht, turqisht e malajzisht, ndërgjegjja poetike dhe estetike e të cilëve është mbujtur prej Islamit.

Aspekti i tretë është belagati (*belagah*) apo elokuenca, në krye të së cilës vjen “*bad?*”, apo sublimja letrare. Ky aspekt është një funksion i bukurisë së krijimit poetik, i mjeshtërisë artistike të rrjedhës së vargut, të përshtatjes së saktë të fjalëve, të hijeshisë së interpretimit. Nga njëra anë, fjalët e fjalitë, figurat dhe të ligjëruarit, kuptimet që ato sjellin, si dhe krijimi i të gjitha këtyre, të marra së bashku në një përkim të plotë; dhe nga ana tjetër, sendet, ngjarjet apo gjendjet që ato skicojnë, kuptimet që përcjellin, të gjitha këto janë të pafundme në numër, në shumëllojshmëri e në lidhje. E megjithatë, ka vetëm një interpretim të tyre që përshtatet me “*muktedâ el hâl*” (realitetin e kërkuar). Kur kjo masë është në pikën më të lartë, pasazhi njihet si “*bad?*”. Është pikërisht ky ideal që Kurani e ka përmbushur në çdo varg. Çdo ndryshim i tij do të ishte një ndryshim për keq. Disa njerëz gjenialë kanë arritur të realizojnë një masë të vogël të kësaj cilësie sipërore, por vetëm në përshkrimin nga ana e tyre të atij realiteti, në të cilin ka qenë i kufizuar gjenia e tyre. Arabët kanë njohur Imru el Kajsin si një poet që i afrohej kësaj kategorie, por vetëm kur kalëronte në luftë; El Nebigah el Dubjaniun, por vetëm kur shprehej për frikën; Zuhejr ibn Ebi Selmanë, por vetëm kur shprehte dëshirat e ëndjet. Kurani i ka përmbushur të njëjtat norma sublime në çdo çështje që ka prekur. Çdo fjalë në varg është një xhevahir; dhe e tillë është çdo sure. Kurani nuk ka asnjë copëz metali të zbukuruar me pak perla; Ai është i tëri veç prej perlash!

Badia krijuese e Kuranit është e ndërthurur me badinë ideore, d.m.th., me më të lartin, më fisnikun mendim fetar, etik, shoqëror e vetjak, për të bërë një njëshmëri të pandashme. Në Kuran, forma është sublime; përmbajtja është sublime; dhe si forma, ashtu edhe përmbajtja janë të ndërkyçura me njëra-tjetrën në mënyrë të tillë që ndarja e tyre është e pamundur pa shkatërrimin e natyrës sublime të së

tërës. Në cilësinë sublime që është karakteristike për të, asgjë nuk është e arritshme pa tjetrën. Rrjedhimi i ndërthurjes së tyre në Kuran janë joshja dhe lebetitja e papërmbajtshme. Asnjë krijim letrar në historinë njerëzore nuk ka prekur kurrë kaq thellë, kaq fuqishëm, për një kohë kaq të gjatë, kaq shumë breza burrash e grash sa ç'ka bërë Kurani. Asgjë nuk ka rrënuar dhe/ose rindërtuar kaq shumë jetë! Edhe presbiteriani H. A. R. Gibb pranonte se ndiente tokën t'i dridhej nën këmbë ndërsa recitonte vargjet e sures "Tërmeti". Sublimja në Kuran nuk është statike, por dinamike. Askush nuk mund t'i qëndrojë joshjes, tmerrit apo trallisjes së saj.

I gjithë mëtimi për *ixhaz* nga ana e Kuranit do të ishte i kotë nëse pushteti i tij mbi mendjet dhe zemrat e njerëzve do të ishte zbehës, duke e fshirë apo hipnotizuar vetëdijen në kuptimin e pushtimit të saj duke i zvogëluar fuqinë e perceptimit, fuqinë intelektuale. Krejt e kundërta është e vërtetë. Kurani e lartëson vetëdijen dhe e rrit atë për të shfaqur qartë fuqinë kritike perceptivë, arsyetuese, intelektuale dhe empirike në maksimumin e mundshëm. Puna e saj vihet në jetë në dritën e diellit, me një realizëm të patejkalueshëm.

Më lart pamë se atributet hyjnore nuk duhen interpretuar në mënyrë alegorike; se ato duhen pohuar ashtu siç janë, "*bilâ kejfe*", pa lejuar aspak antropomorfizëm. E njëjta vlen për Kuranin në tërësinë për të cilën atributet janë veçse një pjesë. Nëse ai nxit intuitën e transcendentës pa antropomorfizëm, e megjithatë pa interpretim alegorik, ai e bën këtë përmes cilësisë së *ixhazit* të tij. Gjuha e Kuranit prek përmes ndjelljes së figurave poetike si një poezi; por ndryshe nga poezia njerëzore, Kurani prek përmes formës dhe përmbajtjes, teksa të dyja këto tregojnë së bashku transcendencë. Forma e bën këtë përmes kategorive estetike të jovevoluimit, të vrullit dhe të belagatit, ndërsa përmbajtja duke përcjellë një brendi që është vetë transcendentë e kështu, e pafund, absolute, *sui generis* dhe prekëse. Në praninë e tij, njeriu e humbet vetëpërmbajtjen dhe ekuilibrin e tij, sepse ai, nëse kupton, ka vendosur kontakt me burimin e të gjithë qenies, të gjithë lëvizjes, me transcendenten *tremendum et fascinatum*. Intuita e transcendentës përmes letërsisë artistike (*belle-lettres*) nuk është thjesht ëndërrimtare, por dinamike. Pasi realiteti transcendent që letërsia artistike thekson është normativ, ftues, prekës, urdhërues dhe ndalues. Pikërisht nën ndikimin e transcendentës, të shprehur në sublimen letrare, vetëdija semite e pa vetveten si mbartëse të misionit hyjnor, si qerthull i historisë njerëzore dhe si përmbushje e fatit të pashmangshëm.

Përktheu: Edvin Cami

Date Created

01/10/2014

Author

erasmusi